

Aardewerk

driemaandelijks tijdschrift

Winter 2019-2020

Aardewerk
Beweging voor radicale ecologie
Beurtstraat 43
3390 Tielt-Winge

info@aardewerk.be

www.aardewerk.be

BE95 5230 8031 4358

RPR Leuven 0470.247.882

Verantwoordelijke uitgever: Hans Versteden, Beurtstraat 43, 3390 Tielt-Winge

Redactie: Hilde Maelstaf en Julie Van Houtryve

Vormgeving elektronische nieuwsbrief: Werner Verhoeven

Aardewerk wil een ontmoetingsplaats zijn voor mensen die op zoek zijn naar leefwijzen die minder vervreemdend, verkwistend, gehaast en dwangmatig zijn, en die ecologisch meer duurzaam, samenhorig, rechtvaardig en vreugdevol zijn.

De opname van een artikel in *aardewerk* impliceert niet noodzakelijk de volledige inhoudelijke instemming van de redactie. Het betekent wel dat de tekst nuttig bevonden werd als bijdrage aan de radicaalecologische ideeënontwikkeling.

Een afdruk van of uittreksel en overname uit *aardewerk* mag slechts geschieden mits bronvermelding en schriftelijke toelating vooraf van Aardewerk en de auteur.

INHOUD

REDACTIONEEL	3
AARDEWERK NU	4
De opleiding 2019-2020	4
De zomerweek 2020	4
De bomenactie ontstaan in de schoot van de zomerweek 2018	5
EEN GESCHIEDENIS VAN MENSEN, DWARSLIGGERS, TOUWTREKKERS EN , OF SCHADUWLOPERS (reeks)	6
Gesprek met Jeanneke van de Ven,	6
DE VOORBIJE MAANDEN: ENKELE BLIKVANGERS	14
Analyse: de klimaatcrisis niet voelbaar op klimaatop Madrid	14
Campagne 'is melk dodelijk' en de ontstemde reacties	18
De Urgenda- <i>case</i> is niet historisch. Of toch wel.	21
OVER BOMEN, DIEREN, RIVIEREN...	23
Mensen komen soms uit Eikels	23
Klein verhaaltje.....	25
VOOR VERWONDERING , VERWONDEREN	26
Ons leven als GAIA	26
TIPS OM TE LEZEN, TE BEKIJKEN.....	29
EEN GREEP UIT DE AGENDA.	30

REDACTIONEEL

Beste lezer,

Het stormt buiten terwijl we de laatste loodjes leggen aan de Aardewerk-brief. Het jaar 2019 heeft ons ondertussen al definitief vaarwel gezegd, maar het winternummer van 2019 zou nog verschijnen. De laattijdigheid heeft alles te maken met de veranderingen die we beogen met deze nieuwsbrief, of beter gezegd seizoensbrief. In een context waar aan interessante nieuwsbrieven en tijdschriften geen tekort is, zoekt Aardewerk een invulling die voldoende boeiend is voor een lezer, informatie geeft over de Aardewerk-activiteiten en haalbaar is voor het kleine groepje redactievrijwilligers. In de toekomst zullen er twee uitgebreide Aardewerkbrieven verschijnen:

een lente- en een herfstnummer met artikels, interviews, maar evengoed met een beetje proza of poëzie. De twee andere nummers zullen iets beperkter zijn in omvang en aandacht schenken aan activiteiten van Aardewerk en informatie die Aardewerkers willen delen.

In dit late winternummer krijg je een voorsmaakje van de volgende brieven. Je vindt er informatie over de opleiding en een aankondiging van de zomerweek. We starten met een reeks interviews van mensen die op de een of de andere manier, maar vaak niet in de spotlights, een bijdrage leveren aan de ecologische beweging en in dit nummer laten we Jeanneke van de Ven aan het woord. We blikken terug op een drietal zaken die dit najaar onze aandacht trokken. Omdat in de radicale ecologie de mens niet zomaar centraal staat, maar juist de verbondenheid met andere organismen, schrijven we een rubriek over bomen, dieren, over GAIA. We beëindigen de nieuwsbrief met enkele tips en data van interessante evenementen.

Veel leesplezier gewenst,
Julie Van Houtryve en Hilde Maelstaf

nieuwsbrief@aardewerk.be

AARDEWERK NU

Deze rubriek geeft informatie over drie activiteiten van Aardewerk of nauw met Aardewerk verbonden: het verloop van de opleiding, de nieuwe zomerweek en een vermelding over de bomenactie.

De opleiding 2019-2020

Beknopt overzicht van het voorjaar 2020

Commons, democratie en burgerschap

- 29/2: Dirk Holemans: Commons: als burgers zelf het heft in handen nemen
- 29/2: Dirk Holemans: Ecologie, democratie en burgerschap

Ecologische crisis en het Zuiden:

- 21/3: Alma Dewalsche: Het graaimodel, de ecologische crisis en het Zuiden

Landschap:

- 9/5: Glenn Deliège: Een landschap van betekenis: heden als verleden en toekomst

Ecologie en politiek:

- 30/5: Pascal Debruyne: Ecologie en politiek

Ecopsychologie:

- 30/5: Anneleen Kenis: Ecopsychologie

12-14/6: Terugkeer naar het Leven:

- Fanny Mattheusen: Terugkeer naar het Leven: inzichten en praktijken in innerlijke transitie gebaseerd op 'Het Werk dat weer Verbindt' van Joanna Macy

OF IETS MEER.....of even terugblikken?

Heb je een les gemist? Wil je een spreker nog eens horen of leer je graag een nieuw thema kennen? Ter herinnering: Aardewerkers die de volledige tweejarige opleidingscyclus doorliepen, hebben de mogelijkheid om een losse lesdag (bijdrage € 15) of een weekend(dag) (€ 45 vanwege de heerlijke warme maaltijden) mee te volgen. We hopen je te mogen verwelkomen en verder samen te werken aan een uitweg uit de sociaal-ecologische crisis. Graag even verwittigen via info@aardewerk.be.

De zomerweek 2020

De knoop werd doorgehakt. Het thema van de zomerweek wordt "Democratie en klimaaturgentie". Voor de lezers die interesse hebben, noteer de datum alvast. De zomerweek gaat door van **11 tot en met 16 augustus** en net zoals de vorige jaren in de Molen van Bérismenil (La Roche-en-Ardenne). De sprekers zijn Peter Tom Jones, Dirk Holemans, Dirk De Schutter en iemand van Extinction Rebellion (naam wordt later bekend gemaakt)

De bomenactie ontstaan in de schoot van de zomerweek 2018

Foto - Bomenactie: indiening van het verzoekschrift op 3 mei 2019

Even ter herinnering. In naam van een aantal beschermde bomen op publiek domein dienden burgers (waaronder heel wat Aardewerkers) op vrijdag 3 mei 2019 een verzoekschrift in bij de rechtbank. Deze bomen vragen om toegelaten te worden als mede-eisers in de om tussen te komen in de procedure die werd ingesteld door de vzw Klimaatzaak.

Deze actie werd geciteerd in een document van de VN. In het jaarlijkse VN-rapport over duurzame ontwikkeling werd melding gemaakt dat ook in België mensen opkomen voor de rechten van de natuur (een beetje onnauwkeurig Lennik in de plaats van Brussel). We citeren het stukje

“In the municipality of Lennik, Belgium, citizens intervened on behalf of Nature further to unsound restructuring of farmland. Lawyers filed an application to intervene on behalf of 100 protected trees in the Belgian climate case and, according to the application, that the protection of the trees is a duty incumbent on the regional authorities. Final ruling on the intervention is yet to be made”.

Voor wie het hele rapport wil lezen:

https://undocs.org/en/A/74/236?fbclid=IwAR1YBaTvhNmhFXp1xse7emWpvoPdGB_CyHzqT_pxIy-Zxcgq9nCKWU4TvW58

In 2014 [spande Klimaatzaak een rechtszaak aan](#) tegen de vier Belgische overheden die voor klimaat bevoegd zijn vanwege nalatig klimaatbeleid. Om een ambitieus beleid af te dwingen, voeren 58.586 burgers een rechtszaak tegen de overheden. Aansluiten kan niet meer, maar iedereen kan nog de zaak nog steeds moreel en financieel steunen.

De discussies van de klimaatzaak ten gronde zijn volop gaande. Ze verliepen in eerste instantie schriftelijk en in de loop van 2020 wordt er mondeling gepleit en volgt er een uitspraak. Men hoopt het succes van de Nederlandse Klimaatzaak te herhalen;

EN OOK DAT NOG...EEN BOOM MINDER, COLLEGA VAN DE EISERS

Bij het indienen van het verzoekschrift werd besloten om enkel bomen op te nemen die duidelijk op publiek domein staan. Voor de Marilandicapopulier uit Zottegem was de situering onduidelijk. Beschouw hem als een collega van de eisers of moeten we zeggen een wijlen collega. Jammer, maar de Marilandicapopulier, erkend als beschermd monument heeft de storm Ciaro niet overleefd. De boom was 150 jaar oud en had twee wereldoorlogen doorstaan. Hij was er slecht aan toe en zat vol zwammen. De storm kon hij niet weerstaan. Voor een rechtszaak stond hij wel op een symbolische plaats, op de plek waar vroeger recht werd gesproken (de vierschaar). Het goede nieuws is wel dat men de genen van deze boom wil bewaren en nakomelingen garanderen.

Voor meer informatie: <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/3734> en <https://www.nuus.be/2020/02/09/historie-van-onze-gesneuvelde-vollander-boom-uit-strijpen/>

EEN GESCHIEDENIS VAN MENSEN, DWARSLIGGERS, TOUWTREKKERS EN , OF SCHADUWLOPERS (reeks)

In deze reeks willen we een aantal mensen aan het woord laten komen die vanaf de jaren 70 en 80 van vorige eeuw betrokken waren in de groene beweging, maar niet altijd de 'kopstukken' zijn die centrale belangstelling genieten. Mensen met het uitgangspunt: Positiviteit zet ons aan tot handelen. Het wordt een reeks van gesprekken over hun leven, activiteiten, inspiratiebronnen en toekomstverwachtingen. We starten de reeks met Jeanneke Van de Ven. Voor velen het gezicht van Aardewerk en honderden deelnemers aan de opleiding maakten kennis met haar.

Gesprek met Jeanneke van de Ven, ... voor velen lang het gezicht van Aardewerk.

Jeanneke, geboren net na de tweede oorlog, een symbolisch moment, als oudste van negen kinderen in een klein dorpje in Nederlands Noord-Brabant. Vanaf haar 10^e jaar bracht ze acht jaar door op kostschool, waarna zij psychologie ging studeren. In de jaren 70 is ze in België komen wonen en ze ontpopt zich als een feministe. Op de vraag wat toen voor haar het grootste verschil was tussen Nederland en Vlaanderen, antwoordt ze zonder enige twijfel: *"de taal, veel woorden begreep ik niet"*.

Haar volwassen leven wordt geleid door de zoektocht naar maatschappelijke verandering, naar een rechtvaardige en ecologische samenleving. Die zoektocht ging gepaard met talloze acties, haar huis leek soms meer op een vergaderhuis met allerlei werkgroepen. Dit heeft onmiskenbaar invloed gehad op haar kinderen die elk op een eigen manier in haar voetsporen treden en waarover ze trots spreekt *"Het gevoel, er moet gewerkt worden in en aan een betere samenleving, hebben ze van jongs af aan ervaren"*.

Aardewerk sprak met Jeanneke, over Aardewerk, over de vrouwenbeweging, over allerlei andere initiatieven en over haar inspiratiebronnen.

Aardewerk: Laat ons even terugblikken, wanneer is jouw zoektocht en actief streven naar een andere samenleving begonnen.

Jeanneke: Aanvankelijk vanuit mijn persoonlijke situatie. Ik ben in '78 in België komen wonen, samen met mijn toenmalige man. Daarvoor was ik hem al gevolgd naar Afrika toen hij daar werkte voor de Verenigde Naties. Afrika was op zich een geweldige verruimende ervaring voor mij. Ik werkte er vanuit het ministerie van sociale zaken met de vrouwen in de wijken en gaf les aan sociaal assistenten.

Wellicht is mijn persoonlijke zoektocht daar begonnen. Het leven in de rol van vrouw van een belangrijke Europees ambtenaar lag me niet. Ik woonde hier nog maar net, met drie kleine kinderen en ik kende helemaal niemand in heel België. Mijn man ging elke dag naar Brussel en ik dacht: ik ga de andere kant uit, richting Leuven.

Ik ben stap voor stap uit die rol en dat leven gestapt. In Leuven ben ik naar het vrouwenhuis gegaan en de bal is aan het rollen geraakt. Daar had je een aantal werkgroepjes over de maatschappelijke situatie van vrouwen. Al vrij snel werd me

gevraagd om in het vluchthuis te komen werken. Ik heb er zeven jaren gewerkt als vrijwilligster.

Eerst in Leuven, maar daarna was ik ook betrokken bij de oprichting van andere huizen. Dit was de beginperiode van de vluchthuizen, einde jaren 70 en begin jaren 80. De vluchthuizen zijn een product van de vrouwenstrijd, van het feminisme van de tweede golf waarbij veel aandacht was voor onderlinge solidariteit.

Was het vrouwenhuis de start van andere activiteiten en acties?

We hadden een heel sterke vrouwengroep in het vluchthuis, een grote groep met 20 tot 30 actieve vrouwen en er broeide en bloeide van alles. We hebben de groep **vrouwen tegen het militarisme** opgericht. Bij onze kennissen en vrienden zaten een aantal totaalweigeraars. In het verhaal van de totaalweigeraars herkennen we de verhalen de vrouwen in het vluchthuis. Het vluchten, het moeten onderduiken en achtervolgd worden. We ontdekten de raakvlakken tussen de vrouwenbeweging en de vredesbeweging. We voerden allerlei acties, zoals het verzet van vrouwen tegen kernwapens aan de luchtmachtbasis van Florennes.

Een andere actie in 1985, die bekend werd als het verhaal van 'de drie Leuvense vrouwen', werd in de pers uitvoerig gevolgd en becommentarieerd. We zijn aanvankelijk met twee, met later nog een derde activiste, opgepakt naar aanleiding van een antimilitaristische actie in Leuven. De actie bestond uit het spuiten van pacifistische graffiti op allerlei patriarchale gebouwen. De keuze van de gebouwen was al even belangrijk als de slogans zelf: 'zij komt', 'vrouwen tegen militarisme'. Daar hebben ze mij opgepakt en samen met nog een andere vrouw heb ik een maand in voorlopige hechtenis gezeten in Vorst. De aanklagers waren ziedend, er was buitensporig veel politie op de been bij ons proces.

De gevangenisperiode is lang geleden en ik wil er niet te veel over uitweiden, maar ik dacht wel veel aan mijn kinderen. Mijn moederschap was natuurlijk mijn achilleshiel in dergelijke omstandigheden. Ze werden gelukkig goed opgevangen door hun vader en de school.

Uit deze actie en de aanklacht is een heel sterke groep 'Vrouwensolidariteit' ontstaan om alles wat er gebeurde op te vangen. We werden veroordeeld tot de periode van de voorlopige hechtenis en een schadevergoeding. Door Vrouwensolidariteit was er zoveel geld verzameld dat we dit zonder probleem konden betalen. Er was zelfs nog een overschot dat we hebben geschonken aan De Morgen, die toen op sterven na dood was.

Hoe ben je dan uiteindelijk vanuit de vrouwenbeweging terecht gekomen bij de ecologische beweging?

Ik had een praktijk als psychotherapeute. Ik vond psychotherapie op zich wel belangrijk, maar tegelijkertijd is het een erg individualistische benadering van veel problemen, terwijl ik beseftte dat heel wat thema's in mijn therapiekamer ook maatschappelijke problemen zijn, problemen die te maken hebben met de maatschappelijke positie van vrouwen. Mijn praktijk gaf me geen voldoende antwoorden. Ik ging als aanvulling op zoek naar een meer maatschappelijk gerichte benadering en die heb ik gevonden bij Elcker-Ik in Leuven, een maatschappijkritische vormingsorganisatie. Als halftijdse kracht werd ik verantwoordelijk voor de vorming rond duurzame ontwikkeling. Niet dat ik een

grote specialist was op dat vlak, integendeel. Vaag herinner ik me een vrouwencongres in Ierland waaraan ik deelnam en waar ecologie aan bod kwam. Ik was er niet echt mee bezig, maar ik probeerde mezelf zo goed mogelijk te informeren en heb toen veel gelezen. Het was de tijd van de Club van Rome en daarna van de conferentie van Rio in '92, die ons wezen op de gevaren en de samenhang van allerlei wereldproblemen zoals overbevolking, voedselproductie, vervuiling, industrialisering, achteruitgang van de biodiversiteit, en ons waarschuwden voor wat ons te wachten stond. Al snel besepte ik ook dat vorming niet voldoende was en dat het opentrekken naar alternatieve maatschappelijke modellen noodzakelijk was.

Om mezelf bij te scholen en te verdiepen schreef ik me in op een zomerweek (1989) georganiseerd door Ploeg, de vormingsinstelling van Agalev, over diepe en radicale ecologie onder leiding van een groep met Ulrich Melle en Frederik Janssens. Hun bedoeling was om naast de groene partij de groene beweging nieuwe impulsen te geven. Ik kende daar niemand en had mij gewoon ingeschreven, maar die week heeft bij mij wel een klik gegeven. Wellicht had ik me ingeschreven op het thema ecofeminisme, maar alle belangrijke stromingen van de radicale ecologie kwamen aan bod. Het werd duidelijk voor mij, met dit gedachtengoed wil ik bezig zijn.

Ik heb daarna altijd deelgenomen aan de zomerweken en ging samenwerken met de initiatiefgroep. Na vier zomerweken werd in 1992 Aardewerk opgericht. Daarnaast was er een samenwerking met de Groene Filosofen¹ en schreven we het boek "Voeten in de Aarde". Dit vormde een mooi overzicht van het gedachtengoed van een aantal radicaal-ecologische denkers en stromingen.

Over dat gedachtengoed en jouw inspiratiebronnen

Er zijn veel auteurs die me inspireerden en nog inspireren, maar aanvankelijk waren dat vooral de vrouwen waarmee ik aansluiting vond vanuit de vrouwenbeweging: de ecofeministes Maria Mies en Vandana Shiva. Daarna leerde ik via Aardewerk Rudolf Bahro kennen, Arne Naess, Ivan Illich, Val Plumwood, Hannah Arendt, Joanna Macy en niet te vergeten Henry Thoreau.

Belangrijk voor mij waren ook, en zijn nog altijd, Ulrich Melle, die ik al die tijd heb ervaren als een goede inspirerende vriend en compagnon de route binnen Aardewerk, van wie ik op theoretisch vlak veel geleerd heb en Ton Lemaire als een goede vriend met zijn vele prachtige boeken, die in zijn inspirerende eenvoudige levenswijze in de praktijk brengt wat hij schrijft.

Het is moeilijk om deze uitgebreide literatuur samen te vatten, maar om ons een idee te geven kan je er één of twee uitnemen en iets meer toelichten?

Ik voelde me zeer aangesproken door het boek '**Logik der Rettung**' (1989) van **Rudolf Bahro** met zijn omvattende radicale analyse van onze industriële samenleving en zijn uitwegen daaruit. Het was Ulrich Melle die ons in Aardewerk vertrouwd maakte met het gedachtengoed van Logik der Rettung. Op het gevaar af het boek tekort te doen, wil ik enkele van zijn ideeën naar voor schuiven.

¹ Vanuit de bekommernis, een inspiratiebron te zijn voor de groene beweging werd in 1989 door Frederik Janssens en Ulrich Melle de 'Werkgroep Groene Filosofen' opgericht. Deze werkgroep is intussen ontbonden.

Bahro gaat in zijn analyse diep in de geschiedenis van de mensheid op zoek naar de wortels van de milieucrisis in wat hij de logica van de zelfvernietiging noemt, met als bepalende historische stadia: de *conditio humana*, het patriarchaat, de Europese kosmologie, de dynamiek van het kapitaal, het industrieel systeem dat tenslotte uitmond in het exterminisme. Vanuit zijn analyse van onze exterministische samenleving pleit hij voor de volledige ontmanteling van de industriële productiemachine die als een pletwals over de aarde raast, en voor een uittochtbeweging uit de megamachine van industrie, kapitaal en wereldhandel.

De druk van het menselijk productiesysteem moet met factor 10 verminderen, dit betekent een culturele revolutie. De groene beweging/partij moet volgens hem niet de macht veroveren in het politiek-economische systeem, maar moet de uittocht uit dat systeem voorbereiden en zich opnieuw wortelen in de natuur. Het gaat dus niet om beter beheer of humanisering/ecologisering van het industriële kapitalisme, maar om het stilleggen en ontmantelen ervan.

De parlementaire democratie is volgens Bahro niet opgewassen tegen de overlevingscrisis: een standpunt dat in onze dagen van klimaaturgentie tot nadenken stemt. We hebben nood aan een institutie die prioriteit geeft aan fundamentele levensbelangen. Alle belangrijke maatschappelijke sociale sectoren moeten weer in autonoom en democratisch zelfbestuur van de lokale gemeenschappen komen. Hij pleit voor concrete projecten van alternatieve communautaire levensvormen met een subsistentie-economie, voor een federatie van communes.

Noodzakelijk is vooral een diepteverandering van ons bewustzijn, van onze subjectiviteit. Een moeilijk gegeven, maar hier raakt hij de kern van de culturele revolutie. Hij ziet de verdere ontwikkeling van de mens als 'reis naar binnen'. Meditatie is de sleutel tot de ombouw van de subjectiviteit.

Kortom, het industrialisme, zegt Bahro, de globale en totale industrialisering van mens en natuur zal ook zonder nucleaire oorlog tot de zelfuitroeiing van de mensheid leiden.

Intussen zijn we dertig jaar later en als mensheid gewoon verder gegaan zoals we bezig waren.

Een tweede boek waaruit ik veel inspiratie haalde is het boek '**Ecofeminism**' (1993) van **Vandana Shiva – Maria Mies**. Voornamelijk de laatste twee delen over 'Subsistentie: vrijheid versus liberalisering' trokken mijn aandacht en de nieuwe visie of 'Het Subsistentie Perspectief'.

Maria Mies, die we overigens vorig jaar nog met een aantal Aardewerkers in Keulen bezochten, en met wie we verschillende keren in de zomerweken hebben samengewerkt, spreekt over consumentenbevrijding en over vrijwillige eenvoud in het bevredigen van onze basisbehoeften. In 'Ecofeminism' las ik over de Japanse Seikatsu Club in Japan, een initiatief voor directe producent-consumentrelaties, dat het directe model leverde voor de opstart van Voedselteams in Vlaanderen.

In 'van rommel naar subsistentie' beschrijven Vandana Shiva en Maria Mies de schizofrenie van de koopwaarproducerende samenleving, uitmondend in de conclusie dat we een nieuwe visie nodig hebben. Zij noemen dit 'Het Subsistentie Perspectief': een andere visie op 'het goede leven' dan die van onze huidige patriarchaal-kapitalistische consumptiesamenleving in een proces van stapsgewijze terugtocht uit de mechanismen van de economie van het geldgewin,

en stapsgewijze terugwinning van de bekwaamheid tot subsistentie op alle levensterreinen.

Raakt deze literatuur geschreven door deze vrouwen je op een andere manier?

Het ecofeminisme is een verzamelnaam voor zeer diverse bewegingen die gemeenschappelijk hebben dat zij alle wijzen op de kritische verbanden tussen de onderdrukking van vrouwen en de onderdrukking van de natuur.

In feministische kringen is vaak met veel argwaan naar deze benadering gekeken juist omdat in het verleden de associatie van vrouwen met natuur een grond van onderdrukking was: vrouwen behoren in het patriarchale denken tot het domein van alles wat niet mannelijk is en dus minderwaardig. Deze verschillende manier van denken over onderdrukking leidt natuurlijk ook tot andere opvattingen over bevrijding van vrouwen: van emancipatie naar het mannelijke domein tot verwezenlijking/bevrijding van het vrouwelijke.

Het ecofeminisme bestaat uit inzichten die niet uit de torens van de wetenschap afkomstig zijn, maar die op straat ontstaan zijn in de jaren zeventig-tachtig tijdens allerlei acties van vrouwen tegen milieuvernietiging en bedreigingen van het leven. In deze acties werden verbanden gelegd tussen patriarchaat en seksisme, militarisme, feminisme en ecologie.

Laten we de literatuur even loslaten en terugkeren naar de actiegroepen en nieuwe organisaties waarvan je een voortrekker was.

Het is niet omdat je veel boeken leest over wat er allemaal misgaat dat het veel zal veranderen. Het organiseren en uitvoeren van nieuwe concrete projecten, zijn voor mij de stap verder die gezet moet worden. Maar de literatuur inspireert natuurlijk wel, zij zet je op sporen, op andere manieren van kijken en denken, van creatief naar de eigen samenleving te kijken en daar de mogelijkheden te zien. De mogelijkheden om te handelen, zoals ook Hannah Arendt zei, daarover gaat het. Laat mensen maar initiatieven nemen en mekaar inspireren.

De boeken **Logik der Rettung** en **Ecofeminism** zijn lang mijn 'bijbels' geweest als inspiratiebron voor diverse andere projecten binnen Aardewerk en Elcker-Ik. Centraal in al die projecten is de zoektocht naar alternatieven, het anders wonen, het anders eten, een andere schaal, een andere mobiliteit, het anders leven.

Het voordeel van Elcker-ik was dat ik was ingebed in een organisatie waarin ik de ruimte kreeg om verder te gaan dan alleen vorming. Ik kreeg de kans om nieuwe initiatieven te ontwikkelen. Het was een vruchtbare samenwerking tussen Aardewerk waar ik de ideeën vond en Elcker-Ik waar ik ze in de praktijk kon realiseren. Deze initiatieven zijn allemaal zelfstandig geworden en hebben hun plek veroverd in onze samenleving, soms met enige vertraging.

Bijvoorbeeld Samenhuizen, ontstaan als een werkgroep en dan later een vzw. Gedurende jaren organiseerden we met een kleine groep van drie oprichters activiteiten rond gemeenschappelijk wonen, maar het kwam niet echt van de grond. Het bleef een kleine vrijwilligersorganisatie. In 2011 werd de organisatie erkend en gesubsidieerd als socio-culturele beweging voor volwassenenwerk en het concept Samenhuizen, Co-housing en andere vormen van gemeenschappelijk wonen zijn sindsdien niet meer weg te denken. Zelf heb ik me toen teruggetrokken uit de vzw.

De Transitiebeweging Vlaanderen is een ander voorbeeld dat aansluit bij Aardewerk. Rudy Dhondt kwam van een reis naar de UK terug met een enthousiast verhaal over Transition Towns. Rudy en ik zijn meteen begonnen in Vlaanderen. De transitiebeweging poogt een antwoord te geven op het doemdenken met een positieve benadering vertrekkend vanuit lokale gemeenschappen en een antwoord zoekend op de toenemende onvrede met onze levenswijze gebaseerd op fossiele brandstoffen en de overconsumptie.

Met Myriam Wouters organiseerden we inloopdagen en tijdens die weekenden maakten we lokale groepen. Het verliep allemaal vrij organisch. We communiceerden aan de mensen, schrijf je in met één of twee andere mensen van jouw lokale gemeenschap, wijk of dorp en dit liep zeer vlot. De Transitiebeweging heeft niet zo veel financiële middelen en is niet uitgegroeid tot een sterke beweging, maar Transitie Vlaanderen heeft zeker heel wat initiatieven gestimuleerd. In de nasleep hiervan ontstonden tal van lokale projecten, groepjes die zich organiseerden rond deeleconomie, burgerinitiatieven gericht op anders consumeren, anders gebruik van energie. Kortom van alles gebaseerd op de transitie: het moet niet noodzakelijk in hetzelfde format passen, als het maar in de goede richting verandert.

Het meest duidelijke initiatief ontstaan uit het werk binnen Aardewerk zijn de lokale voedselteams. Zoals ik reeds zei had ik in het boek van Maria Mies en Vandana Shiva gelezen over de Seikatsu-club in Japan, een model dat werkt met directe relaties tussen lokale voedselproducenten en consumenten. In Japan ontstond die organisatie n.a.v. een vergiftiging in een lokale baai, waarop consumenten zichzelf voor hun betrouwbare voedselvoorziening gingen organiseren.

Voor ons fungeerde het model als een tegenpool tegenover de steeds groeiende voedselindustrie met voeding die van de ene kant van de wereld naar de andere gesleept wordt. Door het aantal voedselcrisissen einde jaren 90 rezen bij een groeiend aantal consumenten vragen over de herkomst van ons voedsel. Die wereldwijde markt kan niet blijven duren. Ik heb toen een open avond georganiseerd en het idee voorgesteld. Ik dacht, gewoon afwachten of er wat interesse is, maar het was een overrompeling. Er waren heel veel mensen in Leuven, producenten en consumenten, waarna ik vanuit Elcker-ik samen met Lieve Vercauteren van Vredeseilanden de voedselteams uit de grond heb gestampt.

Nu zijn er, 25 jaar later, over heel Vlaanderen zo'n 125 goed werkende teams. Ik herinner me nog dat een vrouw uit de Boerenbond me zei dat ze het heel erg jammer vond dat ze zelf niet op dat idee gekomen waren. De voedselteams bevorderen het rechtstreekse contact met voedselproducenten, maar ook de agro-ecologische landbouw wordt ondersteund. In 2001 werd het een zelfstandige organisatie. Het blijft een zoektocht naar een evenwicht tussen de mogelijkheden van lokale producenten en de soms uitgebreidere wensen van consumenten. Ongetwijfeld hebben de voedselteams mede geleid tot allerlei kruisbestuivingen van andere korte keten initiatieven, zoals buurderijen, pluktuinen, voedselbossen, coöperatieve winkels die zich toeleggen op lokale producten en andere.

We belanden bij Aardewerk. Wat is er in de loop der jaren veranderd?

Aardewerk was aanvankelijk (1989) een initiatief van de Agalev vormingsdienst Ploeg met Frederik Janssens en Ullrich Melle, maar heette toen nog geen Aardewerk. Het aanvankelijk doel was inspiratie te bieden aan de groene partij en

vooral aan de groene beweging, het stimuleren van een soort groene beweging naast een groene partij.

De vorming bestond in die beginjaren vooral uit zomerweken rond Bahro en de radicale ecologie. In 1992 ontstond ook de samenwerking met Elcker-Ik. Aardewerk organiseerde inhoudelijke studiedagen en zomerweken. Langzamerhand werd duidelijk dat het radicale gedachtengoed voor heel wat inhoudelijke discussies zorgde over bijvoorbeeld het belang van duurzame ontwikkeling, een zo verwaterd concept dat ongeveer elke autofabrikant zich duurzaam noemt. De discussies raakten de kern, met wat Arne Naess aanduidt als the shallow and the deep long range ecology movement.

We trokken ons een weekend terug in Spa met heftige discussies en dit eindigde in een splitsing. Enerzijds een groep mensen die Aardewerk verder vorm hebben gegeven en anderzijds mensen die zich minder konden vinden in het radicaal ecologische gedachtengoed en een meer pragmatisch traject wilden volgen.

Aardewerk omschrijft zichzelf als volgt:

Aardewerk is een beweging, die vanuit de inspiratie van radicaal-ecologische ideeën aan maatschappelijke, culturele en persoonlijke verandering wil werken. Als dusdanig sluit Aardewerk zich aan bij het dissidente bewustzijn in vele maatschappelijke bewegingen en bij het wereldwijde verzet tegen natuurvernietiging, tegen uitsluiting, uitbuiting en sociale onrechtvaardigheid, tegen geweld en oorlog, en tegen zinledig consumptisme. Aardewerk schaart zich achter het 'neen' als verzetsmiddel, en wil samenwerken en samen strijden met basisbewegingen in noord en zuid voor een andere samenleving en een biofiele cultuur. Zij zoekt naar alternatieve visies op het samenleven en naar wegen uit de ecologische crisis. Aardewerk wil rond al deze thema's, met name het thema van de radicale ecologie zoveel mogelijk mensen en groepen (dissident bewustzijn) verzamelen, om op die manier bij te dragen aan de noodzakelijke bewustzijnsrevolutie om de heersende crisis te bezweren.

In 2004 startte de tweejaarlijkse opleiding. Ik organiseerde dergelijke langdurige opleidingen al in Elcker-ik over de Noord-Zuid verhouding, maar over ecologische onderwerpen slechts korte sessies van twee of drie avonden. Beetje nep, leek me, want zo een groot probleem kon je toch niet benaderen in een drietal avonden. Eerst waren de andere Aardewerkers wat terughoudend ten aanzien van het voorstel van een langdurende opleiding, maar ik heb doorgezet. En nu loopt de opleiding reeds meer dan 15 jaar.

Daarnaast zijn we op een gegeven moment zelf gaan schrijven. We geven of beter gaven altijd maar vormingen over wat anderen zeggen en schrijven. Heel wat milieufilosofen en politicologen passeren de revue - en dat moet zo blijven in de opleidingen- maar we komen heel weinig naar buiten met wat we zelf vinden. Dit resulteerde in een intern project om een manifest te schrijven en dat is er toen gekomen.

Dat manifest is geen statisch gegeven en kan zeker aangepast worden. Ondanks de overeenstemming in onze visie, was het geen gemakkelijke opdracht die we onszelf toebedeelden. Er werd heftig gediscuteerd, het was best spannend, maar uiteindelijk hebben we ons manifest: voor de identiteit van een organisatie een belangrijke stap.

Als je terugkijkt naar het verleden, wat is er veranderd voor jou?

Ik voel dat ik nu minder kracht heb. Ik ben, historisch gezien, in een heel interessante periode jong geweest (en ouder geworden). Ik ben in 1945 geboren, vlak na de oorlog, in een klein boerendorp, met weinig complexe lokale relaties, althans zo leek het als kind voor mij, ook al hoorde ik later wel de verhalen over bv het regime van de pastoor. Maar voor mij was dat het goede leven, eenvoudig en hoopvol, dichtbij de natuur, ook al had ik als oudste van negen kinderen al heel jong een grote verantwoordelijkheid.

Ik herinner me nog hoe wij als kinderen allemaal opgewonden roepend naar buiten liepen als er een auto aankwam en dat mijn vader de eerste auto van het dorp had. Dat is tekenend voor hoe de wereld in een heel korte periode – die van mijn leven - veranderd is, op iets meer dan 70 jaar tijd. Ongelooflijk. Het is een totaal andere cultuur, een totaal andere wereld geworden. Niet meer te herkennen. En ook al heeft de moderne tijd natuurlijk ook zijn voordelen meegebracht, er is ook erg veel waardeverloren gegaan, een eenvoudige, lokale, rijke, spirituele en verbonden manier van leven. Ik probeer wel optimist te zijn en in de toekomst te geloven, maar dan in de zin zoals Arne Naess dat verwoordt: op korte termijn een pessimist en op lange termijn een optimist.

Ik heb meer dan 20 jaar de coördinatie van Aardewerk gedaan en door dat werk was Aardewerk voor mij een goede manier om enerzijds inhoudelijk op ecologisch vlak en op de vele raakvlakken daarmee veel te leren, en anderzijds een organisatie te leiden die dieper graaft in wat er misloopt in onze samenleving. Ik heb me bij de projecten die ik opgestart heb, vaak laten inspireren door Rudolf Bahro, Maria Mies, Vandana Shiva met hun ideeën over kleinschalige ecologische gemeenschappen, communes, gemeenschappelijk beheer enz., vertrekkend vanuit een ideaalbeeld, een totaal ander ideaalbeeld dan onze patriarchaal-kapitalistische consumptiemaatschappij. Zij leggen daarbij allen een sterke nadruk op het belang van een grote rol van vrouwen in het opnieuw vorm geven van de samenleving.

Ik denk dat we erg moeilijke tijden tegemoet gaan. Uiteindelijk zal de omslag er moeten komen en het wordt een dramatische omslag in menselijke cultuur, maar het zal niet gaan zoals bijvoorbeeld Bahro gehoopt had: de maatschappelijke en spirituele ommekeer zal niet op tijd gerealiseerd worden. Het zal eerder iets zijn zoals Isabelle Stengers zegt: *résister à la barbarie qui vient*: hoe bereiden we ons daar op voor terwijl we onze solidariteit bewaren?

En is er volgens jou iets veranderd met het ecologisch bewustzijn?

Het ecologisch bewustzijn is groeiend, maar vaak eerder uit schrik dan uit liefde. Angst is een slechte raadgever. Wanneer je iets uit angst doet, dan is het waarschijnlijk niet blijvend. De liefde vormt een steviger basis. Het hoopvolle is dat de liefde groeiend is, de liefde voor de natuur, voor het kleine en kwetsbare, het andere leven op deze aarde. Je merkt dit bv aan de initiatieven die jonge mensen nemen. We moeten leren met volledig andere ogen naar onszelf en de wereld te kijken. Laten we vanuit de liefde voor de wereld nu al gaan werken aan de voorbereiding van een andere post-apocalyptische samenleving, waarin we als mens onze plaats en relaties in het grotere geheel volledig opnieuw zullen moeten leren begrijpen.

Interview Hilde Maelstaf

DE VOORBIJE MAANDEN: ENKELE BLIKVANGERS

In deze rubriek belichten we twee of drie gebeurtenissen van de laatste maanden. Zoek niets achter de keuze, elke keuze doet oneer aan de activiteiten die we niet bespreken. We doen dit aan de hand van eigen analyses of artikels die we met toelating van de auteurs mochten overnemen. In dit winternummer passeren de Klimaattop, de reacties op een Vegan-campagne en het Urgenda-arrest de revue.

Analyse: de klimaatcrisis niet voelbaar op klimaattop Madrid

Analyse gemaakt door de Klimaatcoalitie en met hun goedkeuring overgenomen.

Foto - 100.000 mensen op straat tijdens de klimaattop in Madrid.

© Javier López/EPA

Hieronder een analyse van de COP25.

De 25e jaarlijkse klimaatconferentie eindigde op zondag 15 december in Madrid. Nooit eerder sleepten de onderhandelingen zo lang aan. Uitgestelde discussies over koolstofmarkten, minimale ambitie en teleurstelling voor ontwikkelingslanden: tussen hoge verwachtingen en kleine overwinningen in, blikken we terug op twee weken van onderhandelingen. Enkele lidorganisaties van de Klimaatcoalitie waren aanwezig in Madrid, waar ze verschillende ministers ontmoet hebben om onze aanbevelingen over te maken.

AMBITIE VIEL VAN DE AGENDA

De COP25 werd gezien als een sleutelmoment om de wereldwijde klimaatactie aan te scherpen. In het kader van het Akkoord van Parijs moeten de landen immers hun klimaatplannen herzien ten laatste tegen de volgende klimaattop die in november 2020 in Glasgow plaatsvindt (COP26). Om de opwarming van de aarde onder 1,5°C te houden, moeten deze bijgewerkte plannen zo snel mogelijk worden ingediend, zodat er een positieve internationale dynamiek ontstaat en de globale uitstoot effectief vermindert. Helaas hebben de grootste vervuilers (Brazilië, de Verenigde Staten, Australië en Saoedi-Arabië) er alles aan gedaan om die noodzakelijke verhoging van de ambitie van de agenda te houden. Andere grote ontwikkelingslanden, zoals China en India, gaven aan dat de voorwaarde voor elke discussie over de verbetering van hun huidige doelstellingen, is dat rijke landen hun beloftes op vlak van financiering in 2020 nakomen.

Kleine eilandstaten en de minst ontwikkelde landen lieten ondanks alles wel luid hun stem horen, door de urgentie van de situatie te benadrukken en te proberen het goede voorbeeld te geven. Zo riepen de Marshalleilanden opnieuw op om zich aan te sluiten bij een coalitie van landen die bereid zijn hun klimaatambities te verhogen. Ondertussen zijn er 108 landen die hebben aangegeven dat ze in 2020 een verhoogd plan zullen indienen, samen echter maar goed voor 15% van de globale uitstoot. België sloot zich niet aan bij deze oproep.

MINIMUMBESLUIT

Omwille van scheve machtsverhoudingen en de passieve en soms zelfs giftige houding van de grootste uitstoters in de discussies, is de taal over ambitie in de uiteindelijke beslissing van de COP zeer zwak. Alle partijen worden opgeroepen om hun nieuwe klimaatplannen in 2020 te "communiceren", in plaats van ze te "updaten" of "verbeteren", zoals de wetenschap voorlegt. Als reactie op dit zwak compromis verklaarden verschillende landen tijdens de slotceremonie dat ze alsnog aandringen op meer ambitieuze taal, waarbij ze de nadruk leggen op de kloof tussen de huidige engagementen van landen en wat nodig is om de globale opwarming "ver onder de 2°C" te houden. De huidige plannen zetten ons immers op een traject van meer dan 3°C [1].

EUROPA ZET BELANGRIJKE STAPPEN

Wel een hoopvol signaal: de Europese Commissie heeft de COP25 aangeprezen om haar nieuwe klimaatactieplan, de European Green Deal [2], bekend te maken. Er rijzen nog veel vragen over de uitvoering van dit plan, met name wat betreft de financiering ervan, de engagementen van de lidstaten en het voorgestelde tijdschema voor de verhoging van de Europese doelstelling in de aanloop naar de top in Glasgow. De Europese Commissie is van plan een nieuwe doelstelling aan te kondigen van "-50%, of zelfs -55%" in broeikasgasreducties (in 2030 ten opzichte van 1990) tegen de "zomer 2020". Indien dit wordt bevestigd, is dit echter te laat. Om een internationale dynamiek van klimaatambitie in gang te zetten, zou de Europese Unie als 'klimaatleider' het voortouw moeten nemen en idealiter uiterlijk in het voorjaar van 2020 met een verhoogde doelstelling moeten komen. Parallel met deze aankondiging heeft de Europese Raad een doelstelling vastgesteld om tegen 2050 klimaatneutraal te zijn, maar wel zonder Polen. Europa zet met deze twee aankondigingen belangrijke stappen in de richting van de noodzakelijke transitie naar een koolstofarme samenleving.

ARTIKEL 6: (OPNIEUW) UITGESTELD

In deze sfeer van lage ambitie zijn de discussies over de internationale koolstofmarkten ook dit jaar weer mislukt. De standpunten van sommige partijen, met name Brazilië en Australië, om de oude kredieten van de mechanismen van het Kyoto-protocol over te hevelen naar de nieuwe koolstofmarkt, waren onaanvaardbaar. Bovendien wilde Brazilië verhandelde uitstoot dubbel tellen, een standpunt dat onverenigbaar is met de geest van het Akkoord van Parijs en de posities van zo goed als alle andere landen, waaronder de Europese Unie.

Als reactie op deze standpunten, die een gevaar vormen voor de milieu-integriteit en de mensenrechten, heeft een alliantie van zo'n 30 landen onder leiding van Costa Rica en met inbegrip van grote Europese landen aangedrongen op strenge regels [3]. Deze landen waren van mening dat het beter was om geen afspraken te bekomen dan slechte afspraken over koolstofmarkten, die het hele Akkoord van Parijs dreigden te ondermijnen. De Klimaatcoalitie is verheugd over de beslissing van België om zich in de laatste uren van de top bij deze alliantie aan te sluiten. Het uitstellen van de discussie is dus eigenlijk goed nieuws, ook al zet het de onderhandelingen van volgend jaar extra onder druk.

GEEN EXTRA FINANCIERING VOOR KLIMAATSCHADE

Een ander belangrijk onderwerp van deze onderhandelingen was de herziening van het Warsaw International Mechanism on Loss and Damage (WIM). De uitvoering van de derde pijler van dit mechanisme, namelijk financiële steun en capaciteitsopbouw, zorgde voor de meeste spanningen. De ontwikkelingslanden hebben zich onder de paraplu van de G77 en China verenigd om met één stem te

eisen dat er een nieuw financieel mechanisme zou worden opgericht om de kwestie van klimaatschade aan te pakken met éxtra middelen. Lijnrecht daartegenover stonden de rijke landen, die van mening zijn dat er voldoende financiële instrumenten bestaan om deze kwestie aan te pakken. Na lange gesprekken op hoog niveau is uiteindelijk een compromis bereikt: de discussie wordt volgend jaar verder gezet en een groep van experts zal verder nadenken over de financiering van klimaatschade in ontwikkelingslanden. Die expertengroep zal met name onderzoeken hoe het Green Climate Fund een rol kan spelen in de aanpak van klimaatschade. Zonder extra geld bestaat echter een groot risico dat de klimaatslachtoffers worden gecompenseerd met middelen die voorzien zijn voor aanpassing en koolstofarme ontwikkeling, die nu al onvoldoende zijn [4].

KLIMAATFINANCIERING: HOGE VERWACHTINGEN VOOR 2020

Bovendien zijn er geen garanties dat de rijke landen de nodige middelen zullen voorzien om de doelstelling van 100 miljard dollar per jaar te halen tegen 2020. In de aanloop naar de deadline van 2020 vrezen de ontwikkelingslanden een halflege enveloppe te ontvangen. Het is duidelijk dat de realiteit veraf staat van de belofte, in tegenstelling tot wat sommige analyses beweren, en dat de kwaliteit van de toegekende financiering niet altijd optimaal is. Zo wordt een groot deel van de voorziene financiering niet gegeven maar geleend en is het bovendien niet 'nieuw en additioneel'. In het kader hiervan was in Madrid de herfinanciering van het Green Climate Fund ook een belangrijke kwestie. [De Klimaatcoalitie vroeg om een verdubbeling van de Belgische bijdrage](#) en kreeg gehoor van de Federale regering: minister Marghem kondigde in haar speech een bijdrage van 100 miljoen euro aan.

IEDEREEN AAN BOORD?

Talrijke deelnemers van de top - zowel van het middenveld als delegaties van ontwikkelingslanden - hebben Madrid verlaten met een gevoel van uitsluiting. Vooral voor de meest kwetsbare landen bereikten de spanningen een hoogtepunt toen ze werden uitgesloten van onderhandelingen over koolstofmarkten die achter de schermen tussen enkele grote landen plaatsvonden. Deze gebeurtenis - die sterk deed denken aan de laatste uren van de mislukte top in Kopenhagen in 2009 - zette de onderhandelingen onder grote druk en leidde bijna tot een totale mislukking.

Ook het middenveld voelde zich niet begrepen noch echt gehoord in Madrid. Daarom hebben we een alternatieve slotceremonie georganiseerd. Ngo's, vakbonden, vrouwenorganisaties en inheemse bevolkingen kwamen samen om de inertie van de twee weken van onderhandelingen aan de kaak te stellen, die in schril contrast stond met de roep van miljoenen burgers op straat en de vele alarmsignalen van wetenschappers doorheen 2019. Zij wezen ook op het gebrek aan integratie van respect voor mensenrechten in de gesprekken. Ambitie is cruciaal om de doelstellingen van het Akkoord van Parijs te respecteren en onze uitstoot drastisch te beperken, maar de maatregelen om ze te realiseren moeten eerlijk en inclusief zijn.

Wat wél een positieve stap voorwaarts was in Madrid, is de goedkeuring van een nieuw genderactieplan (GAP) voor de integratie van gendergelijkheid in alle klimaatmaatregelen en -besluiten voor de komende vijf jaar. In het plan wordt duidelijk verwezen naar mensenrechten, de nood aan een rechtvaardige transitie en toekomstige financiering.

2020: GEEN TIJD MEER TE VERLIEZEN!

2020 moet het jaar worden waarin de druk van de burgers zich omzet in een drastische omslag in het beleid en de samenleving. De miljoenen mensen die al

maanden op straat komen, de ondubbelzinnige wetenschappelijke rapporten en het groeiende succes van duurzame alternatieven zoals het bankproject NewB in België, tonen dat de transitie al is ingezet. We hebben elf maanden de tijd om deze transitie op het juiste spoor te zetten en een decennium om de nodige maatregelen te treffen die noodzakelijk zijn om de beloofde koolstofneutraliteit in 2050 mogelijk te maken. Laten we geen tijd meer verspillen.

[1] Zie het laatste rapport van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties, waarin wordt aangekondigd dat we momenteel evolueren naar 3,2°C globale opwarming: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf?..>

[2] De tekst van de Green Deal is hier beschikbaar: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communicat...> Voor meer informatie over de inhoud van deze Green Deal: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/12/Presentation_de_la_co...

[3] Verklaring van San Jose: <https://cambioclimatico.go.cr/press-release-leading-countries-set-benchm...>

[4] Volgens het Milieuprogramma van de Verenigde Naties, zou de jaarlijkse kost voor adaptatie, alleen in de ontwikkelingslanden, kunnen oplopen tot 300 miljard dollar tegen 2030. Zie UNEP (2016), Adaptation Gap Report 2016.

Campagne 'is melk dodelijk' en de ontstemde reacties

Aardewerk is niet bang voor discussie en onze voedingspatronen moeten blijvend in vraag worden gesteld. Aardewerk spreekt zich niet uit over de campagne, maar wil onderstaand artikel opnemen omdat het 'voeding' geeft aan de noodzakelijke discussie over wie wanneer en hoe een mening mag verkondigen.

Een woordje uitleg van de auteur:

Het gebeurt niet zo vaak meer dat ik een stukje naïviteit verlies bij mijn journalistieke werk, maar bij het schrijven over de "Melk is dodelijk"-campagne ging er toch weer een kruimeltje verloren. Als een reclameboodschap in het straatbeeld je blik vangt, heeft een bedrijf of organisatie even een vlag geplant in je brein. Je aandacht wordt gekoloniseerd. Je gevoelens in een bepaalde richting geduwd.

Het kost bedrijven en organisaties *mucho dinero* om hun boodschap te kunnen verspreiden op een bord langs de kant van de weg of op de zijkant van een tram. En het zijn doorgaans commerciële bedrijven die over het budget beschikken voor een dergelijke campagne. Of je het nu leuk vindt of niet, dat zijn nu eenmaal de spelregels: wie het juiste bedrag op tafel gooit, mag meespelen. Dacht ik. Het was een gedurfde keuze van BE Vegan om een deel van hun budget vrij te maken voor een campagne als "Melk is dodelijk". Een begrijpelijke keuze ook, als je wil uitbreken uit de eigen kerk. Weg van de eigen parochie en terug de straten op, daar waar de harten moeten veroverd worden.

De "Melk is dodelijk"-campagne was welgeteld 1 dag te zien in het straatbeeld. Lijncom heeft na een stortvloed van reacties beslist om de campagne terug te trekken. Die beslissing werd schijnbaar paniekerig genomen, de argumentatie oogt mul en brokkelig. Achteraf kan je alleen maar vaststellen dat deze campagne onterecht werd stopgezet.

Dus, het is niet voldoende om een zak met duiten op tafel te gooien om je *in het spel* in te kopen. Ergens onderweg werden de spelregels veranderd: alleen de juiste boodschap mag nog in het straatbeeld verschijnen. Dat is wat me zo heeft verbaasd aan het hele verhaal rond "Melk is dodelijk".

"Melk is dodelijk"-campagne van BE Vegan onterecht stopgezet?

"DE WERKING VAN LIJNCOM LAG DRIE DAGEN STIL DOOR KLACHTEN, INTIMIDATIES & BEDREIGINGEN"

In het najaar van 2019 reden er in Antwerpen en Gent enkele trams en bussen met daarop een opmerkelijke advertentie van veganismevereniging BE Vegan. De begeleidende tekst - Melk is dodelijk: voor 150.000 Belgische kalfjes per jaar - zorgde voor veel commotie. Lijncom, de onderneming die in opdracht van De Lijn de reclame op bussen en trams beheert, besliste na talloze boze telefoontjes van boeren en landbouworganisaties om de campagne te verwijderen.

Dries Everaerts blikt een paar maanden later met **Bram Bruyland**, voorzitter van **BE Vegan vzw**, terug op deze hetze.

Bram Bruyland: De rust is ondertussen weergekeerd. De commotie en woede waren vooral op Lijncom gericht. Wij hebben niet veel negatieve reacties in onze mailbox gekregen. Via sociale media ontvingen we vooral veel positieve reacties.

De Natuurvriend: De campagne ging gepaard met een actie aan het station van Gent waar jullie veganistische chocomelk en koekjes uitdeelden. Hoe waren de reacties van de pendelaars?

Zowel de melk en koekjes evenals de boodschap werden positief onthaald. Mensen lazen uitgebreid de flyer en vertelden dat ze niet wisten welk leed er achter de productie en consumptie van melk schuilging. Niet verwonderlijk na 60 jaar van eenzijdige melkpropaganda. Verschillende pendelaars kwamen ons expliciet bedanken dat we hen hierover hadden geïnformeerd.

De campagne werd stopgezet nadat Lijncom ontstemde reacties had ontvangen. Hoe werd die beslissing naar jullie gecommuniceerd?

LijnCom had de campagne vooraf goedgekeurd en ook via de pers liet het weten dat er geen inbreuk op de deontologische code werd vastgesteld. Lijncom had ons uitgenodigd om de campagne inhoudelijk te komen toelichten, omdat er veel vragen over kwamen. Eenmaal ter plaatse, bleek dat ze eigenlijk enkel onze steun wilden bij de communicatie van hun beslissing om de campagne stop te zetten. Hun werking lag al drie dagen stil door een onophoudelijke stroom telefoons en mails met klachten, intimidaties en bedreigingen. Ze vreesden voor de veiligheid van hun personeel, gebouw, chauffeurs en voertuigen.

Hoe hebben jullie deze campagne opgevat: als een campagne vóór plantaardige alternatieven van melk of een anti-melk-campagne?

Beide. Hoewel ik anti-melk-campagne te sterk uitgedrukt vind. Plantaardige alternatieven zijn tegenwoordig in elke supermarkt te koop. De tijd is rijp om de bevolking te sensibiliseren over de trieste realiteit achter melkproductie, en hen te laten nadenken over melkconsumptie. Er is in het verleden nog geen enkele grootschalige campagne geweest die informeert over het lot van de kalfjes in de melkindustrie.

De Jury voor Ethische Praktijken inzake Reclame (JEP) ontving 167 klachten over de campagne. Zijn jullie van plan om hier iets mee te doen?

Wij ontvingen enkel een door JEP gemaakte selectie van geanonimiseerde klachten. De klachten die ons bureau bereikten, kwamen allemaal van melkveehouders. Een van hen heeft ons uitgenodigd om bij hem te komen vaststellen dat er niets mis is. Toen we antwoordden dat we al verschillende melkveehouders hebben bezocht en we hem vroegen wat er zo anders is in zijn bedrijf, en of de koeien niet als melkmachine gebruikt werden, bleef het stil. Wanneer mensen ons persoonlijk contacteren nemen we altijd de tijd om een antwoord te sturen.

JEP oordeelde dat de reclame geen categorie van personen denigreert. Betekent dit dat jullie campagne onterecht werd verwijderd?

Dat vinden wij ook. We staan nu nog sterker om de campagne via andere kanalen te hernemen. Reclame op openbaar vervoer brengt sowieso discussie teweeg. Lijncom wil zo weinig mogelijk commotie, dat is ook de reden waarom ze geen ruchtbaarheid geven aan de bedreigingen die ze ontvingen. Als de campagne terugkomt, begint de storm opnieuw. Bij Lijncom staan ze er dus niet om te springen.

Hoe werd de financiële kant van de zaak geregeld na de stopzetting?

Daar is momenteel nog geen duidelijkheid over.

De campagne werd besproken in de Commissie voor Mobiliteit en Openbare Werken. De regeringspartijen waren erg kritisch naar BE Vegan toe. Niemand voelde zich geroepen om BE Vegan te verdedigen. Hoe verklaart u dat?

Ik weet het niet. Of de paar aanwezigen representatief zijn voor hun partijstandpunt is een goede vraag. Geen enkele politicus heeft ons vragen gesteld over de inhoud, noch over de vorm. Ik denk dat ze meesurften op de kwaadheid van de veetelers, zonder zich in de kern van de zaak te verdiepen. De discussie in de Commissie ging vooral over de neutraliteit van De Lijn en niet zozeer over de campagne. De politieke partijen waren dan ook erg kritisch over De Lijn.

Gaan jullie in de toekomst op een andere wijze campagne voeren?

De melkveesector voelt dat er veranderingen op til zijn en reageert enorm defensief. Wij hebben deze campagne niet opgezet om zo veel mogelijk commotie teweeg te brengen. Ook in het buitenland zien we voorbeelden van veetelers die door het lint gaan omwille van de braafste advertenties. Ik vrees dat, hoe braaf onze toekomstige campagnes ook zullen zijn, er op dezelfde manier zal worden gereageerd.

Dries Everaerts

(artikel gepubliceerd in het tijdschrift Natuurvrienden. Met goedkeuring van de auteur (een aardewerker) overgenomen).

De Urgenda-case is niet historisch. Of toch wel.

20 december 2019. De Nederlandse Stichting Urgenda (www.urgenda.nl) behaalde met de rechtszaak die zij in 2013 opstartte tegen de Nederlandse Staat, voor de derde keer op rij het wereldnieuws. De Hoge Raad, de hoogste rechtscollege van het land, bevestigde het bevel van de rechtbank dat in 2015 werd gegeven aan de Nederlandse Staat en dat eind 2018 was bekrachtigd door het gerechtshof (<https://www.rechtspraak.nl/Bekende-rechtszaken/klimaatzaak-urgenda>) Het staat nu vast. De Nederlandse Staat moet vóór 2021 de antropogene uitstoot van CO₂ in Nederland t.o.v. 1990 met 25% verminderen. Urgenda had een reductie gevorderd tussen 25% en 40%.

“Historie is geschreven” schrijft Urgenda op haar website. Maar, is dat zo? Het antwoord is “ja en nee”. Laten we eerst verantwoorden waarom de klinkende overwinning van Urgenda op wereldschaal genuanceerd moet worden.

Allereerst zegt het bevel niets over de reductie van de uitstoot van CO₂ in Nederland na 2020. Nog minder, zo mogelijk, zegt het bevel van de rechtbank iets over het verminderen van de uitstoot van CO₂ tegen 2021 en nadien in andere landen. Dat kon ook niet natuurlijk. Maar de opmerking moet wel worden gemaakt omdat we alsmaar meer en luider horen spreken van “*climate emergency*”. We kunnen er met de kennis van de klimaatwetenschap niet omheen (WMO, IPCC, UNEP, ...). Het klimaat is intussen al wereldwijd veranderd door de opwarming van de aarde met 1°C sedert het pre-industriële tijdperk (1850-1900). Het klimaat dreigt nu zelfs spoedig met gevaar voor alle leven te veranderen als de opwarming van de aarde zich voortzet met gemiddeld meer dan 2°C, of zelfs maar 1,5°C.

Dat kunnen we nog voorkomen indien we met zijn allen de wereldwijde concentratie van CO₂ in de atmosfeer kunnen beperken tot 450 ppm of zelfs 430 ppm in het jaar 2100. Als we weten dat in 2018 de concentratie al 407,8 ppm bedroeg volgens het WMO, dan weten we ook dat de tijd die ons rest bijzonder kort is. Om een mondiale temperatuurstijging te beperken tot gemiddeld 2°C moet volgens het IPCC de uitstoot van CO₂ wereldwijd alleszins met 25% tot 40% in 2020 en met 80% tot 95% in 2050 verminderd worden ten opzichte van de uitstoot van 1990. Het voortschrijdend wetenschappelijk inzicht zegt ons intussen dat een temperatuurstijging van meer dan gemiddeld 1,5°C niet wenselijk is.

Een nog strakker tempo om in dat opzicht klimaatneutraal te worden, is dus de boodschap. Met het klimaatakkoord van Parijs hebben 197 landen zich in 2015 met dat recenter inzicht geëngageerd. Het bevel van de Nederlandse rechter laat dus nog steeds het beeld “*politicians discussing global warming*” overeind. Met dit beeld in zijn reeks “*follow the leaders*” van 2011 verbeeldt kunstenaar Isaac Cordal de inertie van de mensenmassa (<http://cementeclipses.com/Works/follow-the-leaders>). De vraag is of de 196 andere landen hun internationaal engagement zonder bevel van een rechter zullen waarmaken. Met de meer dan 1400 getelde “*climate change cases*” over de wereld (<https://climate-laws.org> en <http://climatecasechart.com/us-climate-change-litigation>) is er weinig reden om dat zomaar te geloven.

Toch mag Urgenda oprecht menen dat zij geschiedenis heeft geschreven. Want dat heeft zij ook. Zij heeft vooral de rechters doen uitspreken dat de dreiging van een klimaatcrisis zo reëel is dat het recht van eenieder op (gezins- en familie-)leven in gevaar is gebracht. De nakende klimaatcrisis is zo’n in omvang ongezien

milieugevaar dat de rechters hebben beslist dat de Nederlandse overheid gefaald heeft in haar taak om deze mensenrechten van haar bevolking te beschermen.

Urgenda heeft hiermee iets pijnlijk aangetoond. Bibliotheken werden volgeschreven met milieurecht. Het kon evenwel niet beletten dat we na het klimaatverdrag van 1992 zelfs versneld CO2 zijn blijven uitstoten. Zo snel en zo omvangrijk dat we onszelf in reëel gevaar hebben gebracht. Bovendien is Urgenda erin geslaagd om de rechters te overtuigen om de klimaatwetenschap als een handvat aan te wenden voor het beschermen van mensenrechten. De Urgenda-*case* kan dus inspirerend zijn voor de andere klimaatzaken overal ter wereld. Zoals de Belgische klimaatzaak (www.klimaatzaak.be).

OVER BOMEN, DIEREN, RIVIEREN...

In de radicale ecologie staat de mens niet centraal maar wel de verbondenheid tussen de levende (en niet levende) organismen. Planten, dieren, mensen, maar ook rivieren, oceanen... en de onderlinge verhoudingen tussen die organismen krijgen een andere betekenis. Daarom zal er in de Aardewerk-brief een rubriek zijn waarin iets verteld wordt over bomen, dieren of rivieren. Dit kan een filosofisch geïnspireerde tekst zijn, maar evengoed een stukje proza, een mythe of poëzie.

Mensen komen soms uit Eikels

Kinderarbeid

Hoe kunnen we al die hectaren herbebossen? Debois wijst naar zijn knalblauwe emmertje. Hij haalt een vergeeld boek uit 1939 uit zijn jaszak: *Traité de sylviculture*. 'Heel simpel. Nootjes rapen. 2018 is een uitmuntend jaar voor eiken en beuken. Er zijn ontzettend veel eikels en beukennootjes, drie ton per hectare. Dat zijn allemaal mogelijke boomzaadjes.'

Hij doet een oproep tot milde kinderarbeid. 'Gezinnen, jeugdbewegingen, scholen: kom zondag naar hier om noten te rapen. Graaf putjes van vijf centimeter en stop in elk putje drie nootjes. Over vier jaar zal je bomen van een meter zien. Over 20 jaar een groot bos. En het zal geen euro gekost hebben.' Hij hekelt dat nu bijna enkel nog bebost wordt door scheuten uit de kwekerij te planten. 'Dat kost 4.000 euro per hectare. We zijn vergeten dat een grote boom uit een klein eikelkje komt.'

Een suggestie van Hans Verstedden.

Haast alle **Sparrenbossen** zijn aangetast door de letterzetter. Sparrenbossen betekenen gelukkig niet zo veel voor de **biodiversiteit**. Voor Wallonië betekent het wel een kleine ramp omwille van de grote massa.

In bijgevoegd stukje uit een krantenknipsel over de schade die letterzetters aanrichten bij naaldbomen, doet Waals boswachter Dubois ons een onweerstaanbaar aanbod.

Wintereik ...

Surf best even op internet om het verschil tussen de eikensoorten te herkennen. Onthoud het met trucjes zoals: de **Zomereik** heeft een **Zittend blad** <> de **Wintereik** heeft een (kort) steeltje, enz. (*En u hebt geen zittend gat?*)

Kies bovenal voor eikels van de **wintereik**.

Wintereiken verdragen best lange droogte. **Zomereik**-zonder-bladsteel, is tweede keus. Op eerder vochtige grond, gedijen **beuken** goed.

Zaai **géén** Amerikaanse eik(els). Die is niet inlands (zoals Amerika bewijst: *mensen komen soms uit eikels*).

Schrik niet, zomereiken zijn veruit in de meerderheid. Wintereiken zijn, in mijn streek althans, een piepkleine minderheid. Bovendien was 2018 een mastjaar voor wintereiken. Dat betekent dat ze veel vrucht droegen. In 2019 waren er daardoor amper wintereikels. De kans dat ze in september-oktober '20 veel eikels voortbrengen, neemt daardoor toe.

Foto - De wintereik met gesteeld blad

BRAND, BRAND

Bossen staan wereldwijd in brand of ze staan onder druk. Het is trouwens omdat ze door de droogte verzwakt zijn, dat sparrenbossen het massaal begeven onder de letterzetter.

HET ZAAD DAT OP DE ROTSEN VALT EN TUSSEN DE BRAMEN

Bomen zaaien op verlaten gronden, wie die grond ook *bezit*, is een stil verzet op de rand van de wet. Je licht de pers niet in. Eikels laten vallen of in een kuiltje stoppen is niet onwettelijk (een blik wel). Een eikel die kiemt, is dat ook niet. Je kleurt misschien buiten de lijntjes. Net zoals eekhoorns trouwens. Die strooien ook

ongestraft eikels en beukenootjes rond op rotsen en tussen bramen. Daarom, verzwijg waar je zaait. Fluister het actiemodel wel door. Niemand weet binnen een paar jaar nog te achterhalen waar al die bomen plots vandaan komen?! Je vingerafdrukken zijn immers tegen dan al lang gewist 😊.

Eikels zaaien is een aanklacht om de vastgevroren politiek te ontdooien en niet de gletsjers. Nood breekt wet, net als de klimaatjongeren die brossen. Als de politiek het lef niet heeft, pakken we het zelf aan.

PRAKTISCH

Je zaait wanneer het je best uitkomt ergens in **oktober-november**. Het is leuk als je met twee of drie bent, maar nooit in grote groep want 't valt best niet op. Bedoeling is dat het bos pas ontdekt wordt als de boompjes al enkele jaren oud zijn, wat hakken meer omstrede maakt.

De plaats bepaal je best in overleg met een te vertrouwen boswachter of iemand van Natuurpunt bv. Mijn ervaring is wel dat ze bijzonder voorzichtig zijn om er niet in betrokken te geraken. Daarom neem je beter iemand onder de arm die over recente luchtfoto's kan beschikken om stervende bossen of verlaten terreinen te ontdekken.

IN EEN ENKEL BED

In een enkel bed, vind je met twee geen nachtrust. Naast te weinig bos is er ook het probleem van de bedreigde biodiversiteit. Beide vragen ruimte. Het debat woedt al een tijdje tussen bezorgde burgers die de overheid kritiseren omdat ze bomen hakken en zo grote open ruimtes creëren in (oude) bossen en reservaten omwille van de biodiversiteit. Grof gesteld maak je een keuze tussen diversiteit en bos.

Of de boswachter zal misschien zeggen, als je genoeg tijd neemt, verbost alle braakliggende grond. Of ze zal zeggen dat een eiken-beukenbos niet zoveel bijbrengt aan de diversiteit. Dat is een afweging die je zelf ter plekke moet maken

Zaai niet op grond die beheerd wordt door een milieuvereniging of door de overheid. Zoek vooral verlaten gronden die nog niet spontaan waardevol zijn ontwikkeld. Informeer je dus zo goed mogelijk. En stop enkele eikels in je jaszak. Zo zaaide ik onlangs op een lelijke open bouwplek midden in Brussel enkele eikels. Eer de bouwvergunning rond is, staan ze er. Misschien verplanten enkele groene Brusselaars ze daarna nog wel?

Tot slot een klimaatdaadtje: [Op zoek naar een verjaardagscadeau of inspiratie voor een kerst-of eindejaarsgeschenk in 2020?](#)

SCHENK JE (klein) KINDEREN EEN EIKELBON

B o n B o n B o n B o n
goed voor één kilo wintereikels!

te rapen in oktober
te zaaien in november
te oefenen in geduld
te bewonderen in '25

Klein verhaaltje..

De zomer was heet en droog geweest, de herfst veel te warm. Nu was het oudjaar.

De jongen holde door het bos en schopte dorre bladeren in de lucht.

Somber gestemd, slofte zijn opa achter hem aan. Plots raapte hij iets van de grond. 'Hé, Junior!'

De jongen rende nieuwsgierig terug.

Opa toonde zijn gesloten hand. 'Wij, oude mensen, wij hebben alles fout gedaan. Maar jullie, de jeugd...' Hij kuchte. 'Ik wil je iets geven, een nieuw begin, een nieuw jaar.' Hij opende zijn vingers. In zijn handpalm lag een kiemende eikel.

De jongen nam hem voorzichtig uit zijn opa's hand.

Luc Geeraert

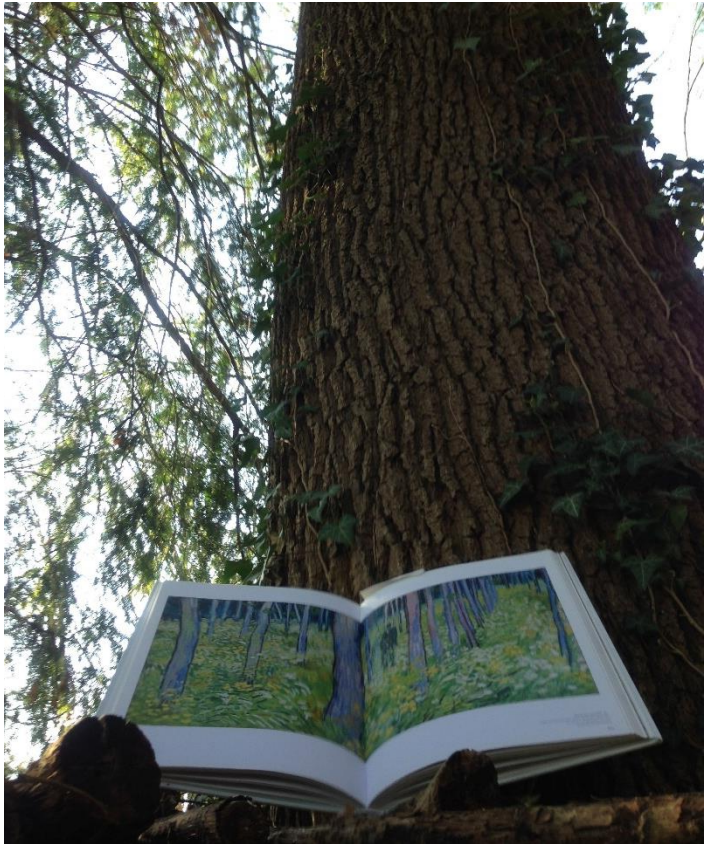

Foto - Een beschermde eik (foto Hans Versteden)

VOOR VERWONDERING , VERWONDEREN

Ons leven als GAIA

Het verhaal kan je rustig alleen lezen, maar ook samen met anderen en laat iemand zachtjes op een trommel slaan. Het verhaal behoort aan ieder van ons en aan ons allemaal, zoals de hartslag van ons levende universum. De slag van de trommel brengt de hartslag in herinnering.

Ga mee te in een verhaal dat wij allen delen, een verhaal waarvan het ritme nog altijd in ons klopt en laat je omringen door verwondering.

De wetenschap is op dit moment ver genoeg gevorderd om het verhaal te kunnen vertellen van de tocht die we op deze Aarde gemaakt hebben, het verhaal dat ons verbindt met alle wezens. Er bestaat ook een groot verlangen en een grote behoefte om ons dat verhaal eigen te maken, om uit ons isolement als personen en als soort te breken, en om doorheen dat verhaal onze ruimere identiteit te hervinden. De uitdaging om dit nu te doen en om uit te breken uit de afgescheiden gevangencellen van onze menselijke cultuur, is misschien wel het meest fantastische aspect van ons leven in deze tijd.

Op onze planeet is het juist op dit moment dat we ons dat verhaal moeten herinneren – we leven in een moeilijke tijd, en het is juist de kennis van het grotere verhaal dat ons erdoor kan helpen. Het kan ons de moed geven, en zelfs de vreugde, om ons als mensen onze gezondheid en solidariteit te laten hervinden. Laat ons dit samen terug in herinnering brengen.

Met de hartslag van de trommel horen we het ritme dat al ons doen en laten vergezelt. Ons hart heeft tijdens al ons slapen en waken, tijdens al ons werken en liefhebben regelmatig geklopt. Dat regelmatige innerlijke geluid heeft ons overal vergezeld. En het kan ons nu ook terug meevoeren in de tijd, meevoeren door onze levens, door onze kindertijd, door onze geboorte. In de schoot van onze moeder was er datzelfde geluid, diezelfde klop, toen wij in de vloeistof recht onder haar hart zweefden.

Laat die hartslag ons nog verder terug voeren. Laat ons teruggaan, ver voor onze conceptie in dit lichaam, terug naar het eerste splitsen en draaien van de sterren. Volgens metingen van de wetenschap is het vijftien miljard jaar geleden dat we ons manifesteerden als een universum – in wat zij de Oerknal noemen.

Daar waren we dan, geboren met de snelheid van het licht, door ruimte en tijd, ruimte en tijd creërend. Geleidelijk aan namen we, in grote krullen van vlammen en duisternis vormen aan. We bestonden toen uit grote slierten van gaswolken en dansende deeltjes – kun je je voorstellen dat je je dat nog herinnert? En de ronddansende deeltjes trokken elkaar aan en vormden atomen. Het is hetzelfde verlangen naar vorm dat nu in deze trommel weerklinkt en in onze harten.

Tien miljard jaar later splitste een van de mooiere ronddraaiende massa's zich van zijn schitterende zon af – dezelfde zon die we nu op ons gezicht voelen – en nam de vorm aan die we nu het best kennen. En onze levensloop als Gaia begon.

Raak onze Aarde aan, raak Gaia aan. Raak Gaia opnieuw aan door je gezicht aan te raken, ook dat is Gaia. Raak Gaia weer aan door je broeder of zuster aan te raken. Ook dat is Gaia. In onze onmiddellijke planeettijd wordt Gaia zich bewust

van zichzelf, en ontdekt wie ze is. Hoe rijk zij is in de veelheid en schoonheid van haar vormen.

Laten we ons voorstellen dat haar leven – ons leven als een planeet – kan samengevat worden in vierentwintig uur, te beginnen om middernacht. Tot vijf uur in de daaropvolgende namiddag zijn al haar avonturen geologisch van aard. Alles bestond uit vulkanische uitbarstingen en stomende regens die over de bewegende delen van de continenten en de oceanen plaatsvonden- pas om vijf uur ontstaat er organisch leven.

Op de hartslag van het leven in jou en in deze trommel, kun ook jij je op dit moment een beetje verplaatsen – je uitsluitende identificatie met je laatste menselijke vorm een beetje loslaten. Het vuur van deze oorspronkelijke vulkanen, de kracht van die tectonische platen, is nog altijd in ons aanwezig. Want in onze eigen lichamen dragen we de sporen van de geschiedenis van Gaia als organisch leven. Aanvankelijk waren we aquatisch, zoals we ons dat herinneren in de schoot van onze moeder. Het zout van de oude zeeën is nog altijd aanwezig in ons zweet en in onze tranen. En we dragen het tijdperk van de dinosaurussen in ons, in onze reptielenhersenen, die zich zo handig aan het eind van onze ruggengraat bevinden. Complex organisch leven leerde zichzelf te beschermen, en dit alles is aanwezig in ons neurologisch systeem, in het instinct om te vluchten of te vechten.

En wanneer verschijnen we als zoogdieren op het toneel.? In die vierentwintig uur van het leven van Gaia, was dit om 23u30! En wanneer werden we mensachtigen? Eén seconde voor middernacht. Laat ons nu eens die ene seconde voor middernacht nemen van onze menselijke geschiedenis, en ons deze op zijn beurt voorstellen als vierentwintig uur. Laat ons terugreizen door de vierentwintig uur dat we mensen zijn geweest.

Vanaf middernacht tot twee uur in de namiddag leven we in kleine groepen in Afrika. Kun je je voorstellen dat je je dat herinnert? We voelen ons behoorlijk kwetsbaar; we missen de snelheid van andere wezens, of hun klauwen of hun natuurlijke wapens. Maar wij hebben onze speciale handen, met tegenoverliggende duimen die werktuigen en wapens helpen maken. En we hebben in onze keel en onze voorhersenen het vermogen om te spreken. en kreten veranderen in taal tijdens onze gezamenlijke ondernemingen en rituelen. Die dagen en nachten aan de rand van het woud, terwijl we manden en verhalen weven rond onze vuren, vormen het langste hoofdstuk van onze ervaring als mensen.

Vervolgens beginnen we in kleine groepen uit te zwermen. We trekken rond over het aangezicht van Gaia; we leren de kou te trotseren en op de mammoet te jagen en namen te geven aan de bomen van het noordelijke woud en aan de bloemen en de seizoenen van de toendra. We weten dat het Gaia is waar we van leven, en we bejegenen haar met ontzag en angst en dankbaarheid.. Wanneer we ons vestigen in de landbouw, wanneer we de dieren beginnen te domesticeren en onze akkers beginnen te omheinen en beslissen dat deze privébezit kunnen zijn, wanneer we grote steden bouwen met graanschuren, en tempels en observatoria om de sterren in kaart te brengen, dan is het elf uur achtenvijftig. Twee minuten voor middernacht.

Om elf uur negenenvijftig breekt een tijd van zeer snelle veranderingen aan: We willen zowel de sterren aan onze binnenkant in kaart brengen, als die die we aan

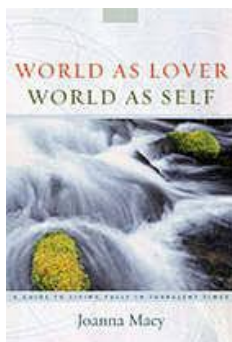
het firmament zien. Om de zoekende geest te bevrijden maken we deze los van Gaia. Er ontstaan belangrijke religieuze systemen. Om zes seconden voor middernacht verschijnt er een man Boeddha, en korte tijd later een andere die Jezus van Nazareth heet.

De manier waarop onze wereld er nu uitziet – onze industriële samenleving met zijn bommen en bulldozers – is ontstaan tijdens de laatste paar microseconden van de dag die we als mensen gekend hebben. Toch brengen deze paar microseconden ons aan de rand van de afgrond. Want de krachten die onze technologieën hebben opgeroepen, en de omvang die deze geven aan onze angsten en hebzucht, zijn een regelrechte bedreiging voor al het leven. Ieder van ons weet dit ergens in zijn bewustzijn.

We staan nu op een punt dat anders is dan elk ander in onze geschiedenis. Misschien hebben we op een of andere manier zelf gekozen om hier te zijn tijdens deze culminerende tijd of op dit keerpunt. We hebben ervoor gekozen te leven in een tijd waarin er veel op het spel staat, om alles uit te testen wat we ooit geleerd hebben over onderlinge verbondenheid, over moed – om dit nu uit te testen nu het doek zou kunnen vallen voor het bewuste leven op deze prachtige waterplaneet, die daar als een juweel in de ruimte hangt.

In inheemse samenlevingen worden initiatieriten gehouden voor jongeren, want het is in de adolescentie dat het feit van de eigen dood of sterfelijkheid in de persoonlijkheid wordt geïntegreerd. Het individu doorloopt de voorgeschreven beproeving van de initiatierite om deze kennis te integreren, zodat hij of zij de rechten en de verantwoordelijkheden van de volwassenheid kan opnemen. En dat is precies wat we op dit moment op collectief niveau in het leven van deze planeet doen. We zien onze collectieve sterfelijkheid als soort onder ogen, en integreren deze in ons bewustzijn. We moeten dit doen, zodat we kunnen wakker worden en de rechten en verantwoordelijkheden van de planetaire volwassenheid opnemen – zodat we volwassen kunnen worden! Dat is wat we in wezen hier doen.

Blijf ook na vanavond naar de trommelslag luisteren. Je zult deze in je hart horen. En wanneer je deze hoort, bedenk dan dat dit ook de hartslag van het universum is, en van de planeet Gaia, en van de grotere Zelf. Wanneer je naar je eigen groepen in de samenleving terugkeert, en nee zegt tegen de doodsmachinerie en ja tegen het leven, herinner je dan je ware identiteit. Herinner je je geschiedenis, onze geschiedenis. Bekleed jezelf met deze autoriteit. Je spreekt niet alleen als jezelf of voor jezelf. Je werd niet gisteren geboren. Je bent al vele keren gestorven en je kent in je hartslag en beenderen het delicate en broze evenwicht van het leven. Vanuit die kennis kun je spreken en handelen. Je zult spreken en handelen met de moed en volharding die je altijd gehad hebt tijdens het lange, mooie levensverhaal als Gaia.

Neem je ene hand in je andere hand en kijk ernaar. Elk atoom in elke cel in deze hand gaat terug tot het begin der tijden... tot de eerste uitbarsting van licht en energie, tot de vorming van de melkwegen en zonnestelsels, tot de vuren en regens waarin onze planeet baadde en tot de levensvormen die in de oerzeeën ontstonden... We hebben elkaar al vaak ontmoet en zijn al veel samen geweest...

Uit: World as Lover, World as Self; 1993 Joanna Macy, vertaald door Jeanneke van de Ven

TIPS OM TE LEZEN, TE BEKIJKEN...

Er is veel, zo veel... Bijna lukraak lichten we er enkele uit en aarzel niet, beste lezer om tips en suggesties te geven. Dit kan een website zijn die we ontdekten, een artikel of een boek dat we lezen, een theaterstuk of een beeld dat we bewonderden.

KENNIS

[4 ECO, www.4eco.nl](http://www.4eco.nl)

"Over zaken die u liever niet wil horen, maar wel moet weten". Zo luidt de boodschap wanneer je de website opent. Deze website werd ontwikkeld door Jan Van Arkel, en hij noemt het zelf een kenniswebsite. De rubrieken zitten in de titel. Ecologie – Economie – Energie – Ethiek – Complexiteit – Ontwrichting: dat is 4x e + c + o = 4eco. Deze zes thema's leveren basiskennis om te kunnen inschatten hoe we ervoor staan. Elke rubriek bevat artikels en suggesties over tientallen boeken, Nederlandstalige waardoor de drempel voor het lezen kleiner wordt. Het is zeker geen statische website want bijna elke werkdag komt er een nieuwe aflevering van 1 van de (deel)thema's. Jan Van Arkel had zijn eigen uitgeverij (sinds 1974) gespecialiseerd in ecologische thema's. Sinds Van Arkel met pensioen is, startte en financierde hij de website 4 ECO en deze is sinds einde 2019 online. De uitgeverij zelf bestaat nog steeds (www.janvanarkel.nl)

KUNST EN KRITIEK

<https://salonvansisyphus.wordpress.com/category/klimaat/>

Een document over de Groene Mythe. Het zoveelste zullen sommigen denken. Diverse delen worden behandeld, vertrekkend van vragen. Is groene groei mogelijk? Kan energie wel schoon zijn? Waar komt het geld vandaan en wat betekent die voortdurende geldcreatie? Wat gebeurt er wanneer we niets doen? Wat doet de New Green Deal, hoop geven of belazeren... Bij elk deel staan treffende beelden of cartoons. Bijzonder mooi zijn de beelden van de Spaanse beeldhouwer Isaac Cordal (bijvoorbeeld *Politicians discussing global warming*) bij het vijfde deel. Kijken loont de moeite.

EEN GREEP UIT DE AGENDA.

- 20/2/2020 20-22u LEUVEN
Klimaatwet- en rechtzaak (debat)
www.law.kuleuven.be
- 21-23/2/2020 BRUSSEL
Oxfam Wereldwinkels
[Prikkel 2020](#)
- 8/3/2020 NATIONAAL
Vrouwenstaking
8maars.be
- 9/3/2020 GENT
Oxfam Wereldwinkel Gent
[GEC Talks: gendergelijkheid & klimaatrechtvaardigheid](#)
- 12-15/3/2020 BRUSSEL
[Les Rencontres de l'Ecologie Politique 2020](#)
- 14/3/2020 MECHELEN
[Festival voor Boeren en Bijen](#)
- 15/3/2020 ANTWERPEN
[Plastickermis - Plastic Fair](#)
- 20/3/2020 NATIONAAL
[Nationale Applausdag voor fietsers](#)
- 21/3/2020 DIEST
[Trefdag Trage Wegen](#)
- 28/3/2020 LEUVEN
[Repair&Share Fest](#)
- 23/4/2020 BRUSSEL
[Connect2Change](#), de jaarlijkse netwerkdag van BBL
- 24/4/2020 WERELDWIJD
Global strike for Future 5
- 25-26/4/2020 GENT
[Fair Fashion Fest](#)
- 1/5/2020 WERELDWIJD
[XR Boycott Fashion](#)

Voor degene die iets **praktisch** zoeken.

De nieuwe organisatie Klimaatcontact geeft workshops voor iedereen die zijn of haar leven klimaatvriendelijker wil inrichten. Zij leiden ook klimaatcoaches op, die op hun beurt deelnemers leren hun voetafdruk te verkleinen en de impact op hun omgeving te vergroten. Ze starten met hun vormingen in februari: www.klimaatcontact.be